

O sintaktičkim kategorijama

(*Sintaktičke kategorije*, uredio Branko Kuna, Osijek: Filozofski fakultet – Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2007.)

Među užim tematskim skupovima u nas pojavilo se mjesto i vrijeme za sintaksu, i to na *Hrvatskim sintaktičkim danima* u Osijeku 11. i 12. svibnja 2006. Prvi je to znanstveni skup posvećen isključivo sintaksi, s temom sintaktičkih kategorija koja pruža širok raspon promišljanja i tumačenja pojedinih sintaktičkih pojavnosti. Radovi sa skupa objavljeni su u zborniku *Sintaktičke kategorije* urednika Branka Kune. Zbornik na 352 stranice sadržava 21 rad hrvatskih i inozemnih znanstvenika koji polazeći od različitih teorijskih pristupa (strukturalističkih, generativnih, kognitivnih) promišljaju i tumače sintaktičke pojavnosti hrvatskoga jezika.

Radovi su u zborniku poredani abecedno prema prezimenu autora što isključuje uže tematsko ili kvalitativno grupiranje.

Lada Badurina u radu *Od sintakse prema suprasintaksi-dvosmjerno* propituje položaj nadrećenične sintakse (suprasintakse) u tradicionalnoj sintaksi koja rečenicu postavlja kao gornju granicu te u odnosu na suvremenu lingvistiku teksta. Autorica pokazuje da proučavanje upravo nadrećenične jezične razine i teksta i njihovo uključivanje u gramatičke sintaktičke opise (kao što je primjerice provedeno u Silić-Pranjakovićevoj gramatici) ne samo da unaprjeđuje sintaktičke opise, već je u suvremenoj rečeničnoj sintaksi gotovo neophodno.

Konceptualnosemantički aspekti prototipnih struktura s bezličnim i obezličnim glagolima i njihove semantičke implikacije Branimira Belaja donosi raščlambu sintaktičkih struktura s bezličnim i obezličnim glagolima nasuprot njihovoj ličnoj upotrebi te upozorava na njihovu semantičku motiviranost. Klasificiranjem glagola tipa *kišiti*, *sniježiti*, *grmjati* s obzirom na češću ličnu ili bezličnu upotrebu jasno se ističe razlika između ličnog/bezličnog kao semantičko-pragmatičke kategorije s jedne strane i subjektivnog/besubjektivnog kao sintaktičke kategorije s druge strane.

Rečenice s participom pasivnim neprijelaznih glagola tema su rada Matea Birtić. Na osnovi pretraživanja po korpusima i drugim internetskim izvorima proizlazi da je upotreba takvih rečenica rubna, ali je u slobodnijem stilu ovjerenja, što će potvrditi i rezultati kod ispitivanja izvornih govornika. Autorica među ostalim dovodi u pitanje polazište da je i u hrvatskome kao u mnogim jezicima bezlični pasiv moguće tvoriti samo od neegativnih glagola, zaključuje da je bezlična pasivizacija ograničena na glagole koji uključuju ljudskoga sudionika, a same bezlične konstrukcije bez ikakvih dodataka nisu moguće.

Sintaksa uzvika u hrvatskom i poljskom jeziku tema je kojom se u svom radu bavi Sybilla Daković. Autorica ovu nešto rjeđu sintaktičku temu raščlanjuje s obzirom na pristup u jednoj odnosno drugoj jezičnoj tradiciji na osnovi gramatika i druge znanstvene literature. Zapaža da se u poljskim radovima češće obraća pozornost na njihovu sintaktičku heterogenost, no još uvijek tu skupinu riječi drži slabo opisanom.

Alicja Gawel u svojem članku *Kategorija posvojnosti u starome hrvatskom jeziku (na temelju „Kolunićeva zbornika“)* i u *standardnome hrvatskom jeziku* prikazuje sredstva za izražavanje kategorije posvojnosti u hrvatskom jeziku 15. st. Budući da je kao predložak poslužio tekst Kolunićeva zbornika koji sadržava različite jezične sastavnice (staroslavensku hrvatske redakcije, čakavsku i kajkavsku), različita su i sredstva izražavanja posvojnosti. Status se tih sredstava potom propituje u današnjem standardnom hrvatskom jeziku.

Usporedbom hrvatskoga i njemačkoga jezika kad je riječ o predikatnom proširku bavi se Vladimir Karabalić u članku *Kategorija predikatnog proširka: sintaktički status i neki aspekti upotrebe u usporedbi s formalnim ekvivalentima u njemačkom jeziku*. Polazeći od hrvatskih prijevoda njemačkih djela uočava problematične konstrukcije, objašnjava ih i nudi drugačija rješenja.

Na nekoliko odabranih primjera o stavljanju razgodaka u svojoj raspravi *Sintaktički opis između interpunkcije i stilistike* Radoslav Katičić objašnjava povezanost te najniže i najviše razine. Primjereniji sintaktički opis (preoblikom) naimo omogućuje da se formuliraju smislenija i bolje utemeljena pravila te egzaktnije izreknu stilistički sudovi.

Premda je frazem po svojoj definiciji ustaljena, postojana sveza najmanje dviju riječi, unutar su te veze mogući sitni pomaci koje raščlanjuje Ljiljana Kolenić u radu *Prijedložni izrazi u frazemskim inačicama*. Autorica promatra koliko je neka veza riječi čvrsta da bismo je prepoznali kao frazemsku inačicu, odnosno koliko se treba promijeniti struktura da bi bila riječ o frazemačkoj bliskoznačnici.

Branko Kuna piše o *Sintaktičkim i semantičkim kategorijama u nominalizaciji* pri čemu težište stavlja na nasljeđivanje argumentne strukture pri poimeničenju i promjenu morfosintaktičkih obilježja argumenata koji su u rečenici na položaju subjekta i objekta.

Je li glagolski vid sintaktička kategorija i kakav je odnos između dvaju vidskih parova propituje Svein Mønnesland, raščlanjujući položaj glagolskoga vida u hrvatskoj gramatičkoj tradiciji te razlikuje tri vrste vida: morfološki, leksički i vid radnje ili situacije.

Mirko Peti u radu *Još o subjektinom i predikatnom nominativu* pokušava razgraničiti sintaktičke kategorije subjekta od sintaktičke kategorije predikatnog imena u rečenicama gdje obje imenice u nominativu mogu biti i subjekt i predikatno ime. Budući da se oni ne mogu razlikovati morfološki, autor uvodi mogućnost semantičkoga razlikovanja prema obilježjima konkretnosti i nekonkretnosti, odnosno dvama rečeničnim naglascima.

Status promjenjivih klitika u suvremenom hrvatskom jeziku na temelju razlikovanja gramatičke i interpretativne razine propituje Anita Peti-Stantić dovođeci ga u odnos s Wackernagelovim prozodijski uvjetovanim pravilom u radu *Wackernagelovo pravilo – norma ili mogućnost*. Autorica ističe kako mehanička primjena toga pravila nije stvarnost suvremenoga hrvatskoga jezika.

U radu zanimljiva naslova *Načini izražavanja načina* Ive Pranjkovića, nakon određenja same kategorije načina slijedi pregled jezičnih jedinica kojima se izražava njegovo značenje: priloga, priložnih izraza, padežnih i prijedložno-

padežnih izraza, glagolskih priloga, predikatnih proširaka i zavisnih surečenica.

Neka sintaktička obilježja hrvatske periodike na prijelazu stoljeća („Jeka od Osjeka i Vjesnik Županije virovitičke“) kao što su upotreba prijedloga *od* s genitivom, infinitivna dopuna nepunoznačnim i modalnim glagolima te dvočlani predikat kao površinski pokazatelj poimeničenja opisuje Vlasta Rišner. Budući da je u *Vjesniku* riječ o administrativnom stilu, izdvojena mu se obilježja – poimeničenje i infinitivizacija stavljaju u odnos s pravnim spisima ranijih stoljeća iz zapadnih hrvatskih krajeva (Vinodolski zakon).

Teze za razmišljanje podastire nam Josip Silić u svom radu *Gramatičko i komunikacijsko u sintaksi*. Autor upozorava na važnost uspostavljanja odgovarajućega suodnosa između kategorijalno-gramatičkoga i komunikacijsko-obavijesnoga plana jezika, prvi služi kao organizacija drugoga. Na primjerima jednostavnih i složenih rečenica pokazuje kako su rečenični znakovi i interpunkcija u hrvatskome ovisni o kontekstu, problem su dakle komunikacijsko-obavijesnoga plana jezika.

U radu Tomislava Stojanova *Načela određivanja sintaktičkih jedinica i analiza glagolne skupine* uspostavljaju se četiri takva načela: zavisnosti, zalihosti, upravljanja i slaganja kao operatorske uloge u sintaktičkom opisu. U analizi se glagolne skupine objašnjava odnos različitih glagolnih položaja i morfosintaktičkih i sintaktičkih oblika.

Diana Stolac pišući o *Sintaktičkoj sinonimiji* predlaže metodološka načela za njezino istraživanje. Polazi od najstarijih hrvatskih sintaktičkih opisa do najnovijih. Sintaktičku sinonimiju vidi kao bli-

skoznačnost, smješta je u sintaktostilistiku, a primjerima pokazuje da se ona ne ostvaruje samo na razini sintagme.

Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku tema su rada Ljiljane Šarić u kojem autorica nastoji pokazati suodnos prijedložnih i padežnih značenja te kako taj odnos uvjetuje značenje konstrukcije u cjelini. Propituju se tzv. dinamički i statični konteksti, konstrukcije s besprijedložnim instrumentalom; potom akuzativom i genitivom; akuzativom i lokativom s istim prijedlozima (za, pod, pred, među); posebice prostorne konstrukcije s glagolima smještanja.

Razmišljanja o apoziciji iznijela je Anastazija Vlastelić birajući definicije i objašnjenja iz suvremenih gramatičkih priručnika hrvatskoga jezika i drugih znanstvenih radova. Rad se dotiče položaja i funkcije apozicije u rečenici (ispred ili iza glavne imenice) te odnosa atributa i apozicije (pitanje sročnosti).

Opsežan rad Luke Vukojevića i Lane Hudeček *Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina* polazeći od jasnih kriterija za razlučivanje složenih veznika i vezničkih skupina, donosi opis i popis složenih veznika i vezničkih skupina s obzirom na njihov sastav, obvezne i neobvezne sastavnice, njihov semantički tip i morfološko podrijetlo. Uspostavlja im se opći oblik i određuje funkcionalnostilski i normativni status. Autori su upozorili i na neke neriješene sintaktičke probleme, ponajprije u nazivlju i određivanju vrsta rečenica.

Posljednji, dvadeset prvi rad u zborniku *Aktualiziranost imenice u subjek-*

tu Marije Znike bavi se rečenicama koje imaju subjekt koji je i vršitelj radnje, ali taj vršitelj radnje nije aktualiziran. Autorica raščlanjuje uzroke i pokazatelje takva statusa i objašnjava kada imenica može biti aktualizirana i označavati zbiljskoga vršitelja radnje, tj. kada može biti referencijalno upotrijebljena.

Kao vrijednu dopunu zbornik sadržava i dva kazala: pojmova i imena. Na kraju je priložen popis sudionika skupa, odnosno autora radova s osnovnim podacima i adresama za kontakt.

Sintaktičke kategorije vrijedna je i dobrodošla knjiga svima koje pobliže zanima sintaksa jer će u njoj naći zanimljive i nadasve korisne radove vodećih stručnjaka s toga područja hrvatskoga jezika.

Tomislava Bošnjak Botica